



Sygn. akt II CSK 120/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 lutego 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak (przewodniczący)

SSN Marta Romańska

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Parafii (...) w M.
przeciwko Skarbowi Państwa - Wojewodzie (...)
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 7 lutego 2019 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 14 września 2016 r., sygn. akt I ACa (...),

1) oddała skargę kasacyjną;

**2) zasądza od pozwanego na rzecz powódki kwotę 5400 zł
(pięć tysięcy czterysta) tytułem kosztów postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powódka Parafia (...) w M. domagała się przyznania przez pozwaną Agencję Nieruchomości Rolnych w P. odpowiednich nieruchomości zamiennych w zamian

za nieruchomości przejęte przez Skarb Państwa, które były objęte księgą wieczystą nr (...), prowadzoną przez Sąd Grodzki w K. oraz księgą wieczystą M. tom III wykaz 87, stanowiące obecnie działki ujęte w zestawieniach synchronizacyjnych nr 1 i 2, ewentualnie przyznania przez Skarb Państwa-Wojewodę (...), Dyrektora Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych i Starostę K. takich nieruchomości, które powinna wskazać Agencja Nieruchomości Rolnych, ewentualnie zasądzenia od Skarbu Państwa-Starosty K. kwoty 570 000 zł tytułem odszkodowania za te nieruchomości. Pozwani wniesli o oddalenie powództwa.

Sąd Okręgowy w P. wyrokiem z dnia 22 kwietnia 2015 r. zasądził na rzecz powódki od Skarbu Państwa-Wojewody (...) kwotę 697 000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 15 lipca 2011 r., oddalił powództwo w stosunku do Agencji Nieruchomości Rolnych. Z poczynionych ustaleń wynika, że powódka posiada osobowość prawną, stosownie do art. 7 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (jedn. tekst Dz. U z 2018 r., poz. 380, dalej: „u.s.p.k.k.”), została erygowana w XIII wieku, należy do Diecezji K. Była właścicielką nieruchomości objętej księgą wieczystą nr (...), prowadzoną przez Sąd Rejonowy w K. o powierzchni 41,9142 ha oraz nieruchomości objętej księgą wieczystą M. tom III wykaz 87 o powierzchni 4,1650 ha.

Orzeczeniem Prezydium Powiatowej Rady Narodowej Wydziału Rolnictwa i Leśnictwa w K. z dnia 13 sierpnia 1958 r. ((...)/58) postanowiono przejąć na rzecz Skarbu Państwa bez odszkodowania część nieruchomości rolnej powódki opisanej w księdze wieczystej nr (...), po wyłączeniu parcel nr 36, 37 i 318/55, o łącznej powierzchni 2,3031 ha i nieruchomość rolną położoną w M. o powierzchni 4,1650 ha. Do przejęcia tych nieruchomości doszło w dniach 26 października i 29 grudnia 1950 r. na podstawie ustawy z dnia 29 grudnia 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. nr 9, poz. 87, dalej: „ustawa z 20 marca 1950 r.” albo „u.p.p.d.m.r.”). Nieruchomości te stanowią obecnie własność osób fizycznych, Skarbu Państwa i Gminy K.

We wniosku z dnia 16 maja 1990 r. skierowanym do Komisji Majątkowej powódka domagała się wszczęcia postępowania regulacyjnego, podała, że zabranie nieruchomości było bezprawne, ponieważ stanowiły one dobra beneficjalne, które nie podlegały przejęciu na podstawie ustawy z dnia 20 marca 1950 r. Orzeczeniem częściowym z dnia 25 sierpnia 1998 r. Komisja Majątkowa przyznała powódce własność nieruchomości zamiennej stanowiącej działkę nr 102/1 o powierzchni 25,4 ha oraz wskazała, że nie wyczerpuje to roszczeń zgłoszonych w postępowaniu regulacyjnym. Powódka wystąpiła z roszczeniem regulacyjnym (pozew z dnia 15 lipca 2011 r.) z zachowaniem terminu przewidzianego art. 4 ust. 2 ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r. o zmianie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 r., Nr 18, poz. 89). Wartość rynkowa przejętych nieruchomości wynosi 1 642 000 zł, a wartość przyznanej powódce działki według stanu na dzień 25 sierpnia 1998 r., z uwzględnieniem jej obecnego przeznaczenia i cen aktualnych na dzień 24 kwietnia 2013 r. wynosi 945 000 zł. Wartość roszczenia regulacyjnego, dochodzonego na podstawie art. 61-63 u.s.p.k.k., obejmuje kwotę 697 000 zł.

Sąd Okręgowy uznał, że Katolicka Gmina Kościelna w M. i Parafia (...) w M. są tożsamymi podmiotami. Na tym obszarze nie było innej gminy kościelnej, która mogłaby być właścicielką przejętego majątku. Przysługiwało jej uprawnienie do dochodzenia roszczenia regulacyjnego, wskazanego w art. 61 u.s.p.k.k. Polecenie między innymi proboszczowi powódki przez Biskupa K. w oświadczeniu z dnia 30 czerwca 2011 r. „podjęcia wszelkich działań koniecznych dla zabezpieczenia praw parafii dochodzących roszczeń związanych z upaństwowieniem własności parafialnej przez władze w latach 1944-1989” spełniało wymaganie uzyskania zgody na dochodzenie roszczenia regulacyjnego.

Sąd Okręgowy stwierdził, że Skarb Państwa był właściwie reprezentowany w toku postępowania. Granice żądania pozwu wyznacza ustawa z dnia 17 maja 1989 r., wskazująca w art. 63 ust. 1 trzy sposoby regulacji, których zasadność powinna być kolejno zbadana, niezależnie od sposobu sformułowania żądania pozwu, ponieważ przedmiotem roszczenia jest regulacja, czyli zaspokojenie interesu majątkowego kościelnej osoby prawnej pozbawionej własności bez odszkodowania. Dla prawidłowego wystąpienia o zaspokojenie roszczenia regulacyjnego

wystarczające jest podanie, o jaką nieruchomość chodzi wraz ze wskazaniem, że sprawa ma charakter regulacyjny. Te przesłanki powódka spełniła. Natomiast do sądu należy ocena, który ze sposobów powinien być zastosowany.

Powódka wykazała, że przysługiwało jej prawo własności do przejętych nieruchomości. Określenie Katolicka Gmina Kościelna w M. użyte w dawnych księgach wieczystych i Katolicki Kościół w M. w orzeczeniu z dnia 13 sierpnia 1958 r. oznacza powodową parafię. Treść wpisów prawa własności wynikała z obowiązującego w chwili ich dokonania prawa niemieckiego. Zwrot „gmina kościelna” oznaczał parafię jako terytorialną instytucję kościelną, którą Pruskie Ogólne Prawo Krajowe uznało za organizację posiadającą zdolność prawną i możliwość prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie zarządzania majątkiem kościelnym i objęło ją obowiązkiem podatkowym. Po 1945 r. uznawano parafię za kościelną osobę prawną. Parafia jest podstawową jednostką terytorialną kościoła (kanon 216 § 1 i 3 kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r.), które obowiązywało do 1983 r. W orzecznictwie Sądu Najwyższego (postanowienie z dnia 5 lutego 1966 r., II CR 47/66) przyjmowano, że parafie są właścicielkami majątku kościelnego, niezależnie od tego, jakiemu celowi majątek ten służył według prawa kanonicznego. W ustawie z dnia 17 maja 1989 r. jednoznacznie określono rodzaje tzw. kościelnych osób prawnych., a art. 72 ust. 1 stanowił podstawę do retroaktywnego uznania osobowości prawnej kościelnych osób prawnych, w tym parafii. Wyłącznie osoby wymienione w art. 6 - 9 u.s.p.k.k. mogły istnieć przed dniem wejścia w życie tej ustawy i mogą być one uznawane za podmiot własności nieruchomości kościelnej. Przedstawione przez powódkę roczniki diecezjalne potwierdzają ciągłość prawną jej uprawnień. Wynika z nich, że powódka istniała już w czasie dokonywania wpisów w księgach wieczystych oraz w dacie przejmowania nieruchomości przez Skarb Państwa; była to zresztą jedyna parafia rzymskokatolicka w M.

Art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. dotyczy poręczenia gospodarstw rolnych proboszczom w rozumieniu art. 4 ust. 2 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. Ograniczenie regulacji dotyczy zatem wyłącznie przypadku, gdy została spełniona przesłanka określona w art. 4 ust. 3 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. O tym, czy dana nieruchomość stanowi gospodarstwo rolne proboszcza powinien orzec

Minister Administracji Publicznej (art. 4 ust. 5). W odniesieniu do nieruchomości powódki decyzja taka nie została wydana, co oznacza, że nie doszło do wydzielenia gospodarstwa rolnego proboszcza. Nie ma zatem żadnego ograniczenia dotyczącego zakresu regulacji. Nieruchomości powódki zostały przejęte na podstawie ustawy z dnia 20 marca 1950 r. Z uwagi na to, że nie było możliwości dokonania przywrócenia przejętych nieruchomości ani przyznania nieruchomości zamiennych, należało ustalić odszkodowanie (art. 63 ust. 1 pkt 3 u.s.p.k.k.).

Po rozpoznaniu apelacji pozwanego Skarbu Państwa-Wojewody (...), Sąd Apelacyjny w (...) zaskarżonym wyrokiem zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że oddalił roszczenie o odsetki za okres od 15 lipca 2011 r. do 14 września 2016 r., ustalając, że od dnia 15 września 2016 r. powódce przysługują odsetki ustawowe za opóźnienie, oddalił apelację w pozostałej części. Podstawę faktyczną tego rozstrzygnięcia stanowiły ustalenia dokonane przez Sąd Okręgowy. Wskazał, że wyrok rozstrzygający o powództwie regulacyjnym ma charakter prawokształtujący, a zatem pozwany może pozostawać w opóźnieniu dopiero od dnia następnego po uprawomocnieniu się wyroku, co było przyczyną zmiany wyroku Sądu pierwszej instancji. Sąd Apelacyjny uznał za nieuzasadniony zarzut, że parafie nie miały osobowości prawnej do czasu wejścia w życie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. Podkreślił, że na gruncie kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r. niejednoznacznie używano pojęć „osoby moralne”, „osoby prawnicze”, co sprawiało trudności w określeniu, które z tych podmiotów powinny być uznawane za osoby prawne, według prawa stanowionego. Dotyczyło to także okresu związania Polski Konkordatem z 1925 r. Po wojnie o istnieniu osobowości prawnej decydowało wyłącznie wewnętrzne ustawodawstwo polskie. Przed wejściem w życie ustawy z 1989 r. ustawodawca przyznawał osobowość prawną takim kościelnym osobom prawnym, jak parafie, diecezje i seminaria duchowne. Za elementy majątkowej struktury kościelnej uznawano takie instytucje, jak kościół parafialny, czy beneficjum, którymi zarządzały kościelne osoby prawne. Ukształtowało się jednolite stanowisko orzecznictwa, uznające parafie za podmioty prawa cywilnego, w tym w zakresie praw majątkowych byłych podstawowych, terytorialnych jednostek Kościoła Katolickiego, a szczegółowa analiza została dokonana w wyroku Sądu

Najwyższego z dnia 2 grudnia 2015 r., IV CSK 90/15, niepubl.). Sąd Apelacyjny stwierdził, że nie doszło do naruszenia przez Sąd pierwszej instancji art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. oraz przepisów ustawy z dnia 20 marca 1950 r. Nie było podstaw do uznania, że regulacji podlegają jedynie te nieruchomości rolne, które w chwili przejęcia ich przez Państwo stanowiły gospodarstwa rolne proboszczów, w rozumieniu ustawy z dnia 20 marca 1950 r. Nie było stosowane uregulowanie art. 4 ust. 5 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. i nie doszło do stwierdzenia, czy i jaka część nieruchomości stanowiła gospodarstwo rolne proboszcza. W tej sytuacji roszczenie regulacyjne podlegało uwzględnieniu, stosownie do art. 4 ust. 2 ustawy z 20 marca 1950 r., przy czym istotne jest, żeby przejęte nieruchomości były nieruchomościami rolnymi. Bezsporne było, że nieruchomości powódki miały charakter rolnych i nie wydzielono gospodarstwa dla proboszcza. Prawidłowo Sąd Okręgowy ustalił wartość tych nieruchomości, a także rozmiar odszkodowania. W art. 63 ust. 1 u.s.p.k.k. przewidziano kolejność stosowania sposobu regulacji. Usytuowanie odszkodowania jako ostatniego sposobu wskazuje na to, że powinno ono odpowiadać wartości nieruchomości, którą należało zwrócić, a zatem według przeznaczenia i cen z chwili ustalania tej wielkości. Nie doszło do wykroczenia poza ustawowe upoważnienie z art. 159 u.g.n. przez sformułowanie w § 52 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie wyceny nieruchomości i sporządzania operatu szacunkowego (Dz. U. Nr 207, poz. 2109) oraz odesłanie do kryteriów wskazanych w art. 134 ust. 1 i 2 u.g.n.

Pozwany Skarb Państwa w skardze kasacyjnej zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego w części dotyczącej przyznania odsetek za opóźnienie za okres od 15 września 2016 r., oddalającej apelację w pozostałym zakresie oraz orzekającej o kosztach postępowania. Oparł skargę na obu podstawach przewidzianych w art. 398³ § 1 k.p.c. Naruszenie przepisów postępowania odniósł do art. 321 § 1 w związku z art. 391 § 1 oraz art. 481 § 2 k.p.c. przez zasądzenie odsetek za opóźnienie, chociaż powódka nie wysunęła takiego żądania. Zarzuty naruszenia prawa materialnego dotyczyły niewłaściwego zastosowania art. 61 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 63 ust. 1-3 u.s.p.k.k. przez uznanie, że powódka była uprawniona do wszczęcia postępowania regulacyjnego tak przed Komisją Majątkową, jak i w postępowaniu sądowym. Niezastosowanie art. 2 w związku z art. 72 u.s.p.k.k., art.

35 k.c., kanonem 123, 1272 i 1274 k.p.k. z 1983 r. doprowadziło do pominięcia tego, że właścicielem nieruchomości był Kościół parafialny pod wezwaniem (...) w M., ewentualnie Beneficjum proboszczowskie w M., które utraciły podmiotowość prawną, a majątek przeszedł na nadrzędną kościelną osobę prawną, diecezję lub Konferencję Episkopatu Polski. Niewłaściwe zastosowanie przez pominięcie art. 59 w związku z art. 6-9 oraz art. 72 ust. 1 u.s.p.k.k. i z art. 2 w związku z art. 35 k.c. oraz kanonem 123, 1272, 1274 k.p.k. z 1983 r., z których wynika, że właścicielem nieruchomości była nadrzędna kościelna osoba prawna nad Kościołem parafialnym ewentualnie Beneficjum proboszczowskim. Pominięcie art. 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1925 r. o zatwierdzeniu układu ze Stolicą Apostolską określającego stosunek Państwa do Kościoła Rzymskokatolickiego (Dz. U. R.P. Nr 47, poz. 324) w związku z Art. I, XVI i XXIV Konkordatu z 1925 r., z kanonem 99,1409,i 1495 § 2 i 216 k.p.k. z 1917 r. doprowadziło do niewłaściwego przyjęcia, iż po 1945 r. nie doszło do utraty przez kościół parafialny i beneficjum proboszczowskie osobowości prawnej, podczas gdy ustawa o zatwierdzeniu Konkordatu nie została uchylona i obowiązywał on w dalszym ciągu. Art. 4 dekretu z dnia 12 listopada 1946 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. Nr 67, poz. 369) i art. 2 ustawy z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. Nr 34, poz. 311), oraz art. 3 k.c. zostały niewłaściwie zastosowanie. Niewłaściwe zastosowanie art. 22 dekretu z dnia 29 sierpnia 1945 r. Prawo osobowe (Dz. U. Nr 40, poz. 223) oraz art. 36 p.o.p.c. z 1950 r. i art. 3 k.c. Niewłaściwa wykładnia art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. w związku z art. 1 ust. 1 i 2, art. 4 ust. 1-3 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. spowodowała przyjęcie, że regulacją powinny być objęte wszystkie przejęte nieruchomości, jeżeli nie doszło do wydzielenia gospodarstwa rolnego proboszcza, chociaż przedmiotem tego postępowania mogły być wyłącznie nieruchomości, które nie podlegały przejęciu, stanowiąc gospodarstwo rolne proboszcza, pozostające w jego władaniu. Niewłaściwie został zastosowany art. 63 ust. 1 pkt 3 uspk.k. w związku z art. 130 ust. 1 zdanie 2 u.g.n. przez dokonanie wyceny nieruchomości, z uwzględnieniem aktualnego jej przeznaczenia, co pozostawało w sprzeczności z art. 130 ust. 1 u.g.n. Uchybienie § 52 ust. 2 rozp. w związku z art. 159 u.g.n. i art. 92 ust. 1 Konstytucji polegało na niewłaściwym zastosowaniu, ponieważ § 52 ust. 2 rozp. jest niezgodny z Konstytucją, z uwagi na przekroczenie

delegacji ustawowej. Niewłaściwe zastosowanie art. 481 § 1 k.c. w związku z art. 63 ust. 1 pkt 3 u.s.p.k.k. oraz art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r. o zmianie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 r., nr 18, poz. 89) polegało na uznaniu, że powódce przysługuje roszczenie o zasądzenie odsetek od kwoty zasadzonej tytułem odszkodowania, podczas gdy art. 63 ust. 1 pkt 3 u.s.p.k.k. nie przyznał kościelnej osobie prawnej roszczenia o zasądzenie odsetek ustawowych, a ponadto takie roszczenie nie zostało zgłoszone przez powódkę we wniosku inicjującym postępowanie regulacyjne. Powódka domagała się uchylenia lub uchylenia i zmiany zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 7 grudnia 2017 r. przedstawił powiększonemu składowi tego Sądu zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia - czy parafiom Kościoła Rzymskokatolickiego położonym na terenach byłego zaboru pruskiego, od których Państwo przejęło nieruchomości na podstawie ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 ze zm.), przysługiwała legitymacja czynna do wystąpienia z roszczeniami regulacyjnymi (art. 61 ust. 1 pkt 1 i 2 w zw. z art. 63 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (jedn. tekst: Dz. U. z 2013 r., poz. 1169 ze zm.)).

W uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 września 2018 r., III CZP 14/18 (Biul. SN z 2018, nr 10, poz. 8) stwierdzono, że parafiom Kościoła Rzymskokatolickiego położonym na terenie zaboru pruskiego, które po pierwszej wojnie światowej znalazły się w granicach Rzeczypospolitej Polskiej, przysługuje uprawnienie do wystąpienia z roszczeniami przewidzianymi w art. 61 w związku z art. 63 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (jedn. tekst: Dz. U. z 2018 r., poz. 380), dotyczącymi nieruchomości będących wcześniej własnością katolickich gmin kościelnych. Dokonana przez Sąd Najwyższy w powiększonym składzie wykładnia przepisów dotyczących następstwa prawnego parafii jako kościelnej osoby prawnej w zakresie własności nieruchomości, które zostały przejęte na rzecz Państwa

na podstawie ustawy z dnia 20 marca 1950 r., jest wiążąca w niniejszej sprawie, także przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej (Aret. 390 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.). W uzasadnieniu uchwały zostały wyczerpująco wyjaśnione wszelkie kwestie odnoszące się do uprawnienia powódki do wystąpienia z roszczeniem regulacyjnym na podstawie art. 61 ust. 1 pkt 2 i art. 63 ust. 1 u.s.p.k.k. Oznacza to, że podniesione przez pozwanego zarzuty kwestionujące istnienie tego uprawnienia należało uznać za bezzasadne bez potrzeby powtarzania przytoczonych w uzasadnieniu uchwały argumentów.

Stosownie do art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k., przedmiotem postępowania regulacyjnego jest przywrócenie kościelnej osobie prawnej własności upaństwowionych nieruchomości lub ich części, przejętych w toku wykonywania ustawy o dobrach martwej ręki, jeżeli nie wydzielono z nich należnych w myśl ustawy gospodarstw rolnych proboszczów. Z art. 1 ust. 1 u.p.p.d.m.r. wynika, że wszystkie nieruchomości ziemskie związków wyznaniowych przejmuje się na własność Państwa. W art. 1 ust. 2 u.p.p.d.m.r. został przewidziany wyjątek dotyczący kościelnych nieruchomości ziemskich, stanowiących gospodarstwa rolne gospodarstw rolnych proboszczów, które miały być poręczane duchownym pełniącym te funkcje, jako podstawa ich zaopatrzenia. Określenie rozumienia gospodarstwa rolnego proboszczów zostało zamieszczone w art. 4 ust. 2 tej ustawy, który stanowi, że tworzą takie gospodarstwo nieruchomości ziemskie, o jakich mowa w art. 1 ust. 1, znajdujące się w posiadaniu proboszczów (choćby były oddane w dzierżawę) w granicach do 50 ha, a na terenie województw: poznańskiego, pomorskiego i śląskiego do 100 ha. W razie, gdy gospodarstwo rolne przekracza granicę obszaru okręconą w ust. 2, to według ust. 3, przejęciu na rzecz Państwa podlega jedynie nadwyżka ponad tę granicę. W art. 4 ust. 5 u.p.p.d.m.r. wydanie orzeczenia o tym, czy nieruchomość stanowi gospodarstwo rolne powierzono Ministrowi Administracji Publicznej, a o określeniu nadwyżki, podlegającej przejęciu Minister Rolnictwa i Reform Rolnych w porozumieniu z Ministrem Administracji Publicznej. Analiza tych przepisów prowadzi do wniosku, że celem sądowego postępowania regulacyjnego jest ocena roszczenia kościelnej osoby prawnej o przywrócenie własności przejętej nieruchomości, w ramach której sąd ustala, czy nieruchomość została przejęta w trybie ustawy z dnia 20 marca 1950 r. i czy doszło do wydzielenia należnego

proboszczowi gospodarstwa rolnego. Stwierdzenie, że do takiego wydzielenia nie doszło, uzasadnia żądanie w zakresie powierzchni określonej w art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. Kognicja sądu nie obejmuje poprawiania błędów popełnionych w toku wykonywania ustawy z dnia 20 marca 1950 r., ani jej wykonywania, ani odtwarzania gospodarstw rolnych proboszczów (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2015 r., IV CSK 90/15, niepubl.). Nie było podstaw do uznania, że parafii nie przysługuje roszczenie w sytuacji pozostawienia jej nieruchomości w minimalnym zakresie, czy też, że gospodarstwo rolne należne proboszczowi powinno mieć powierzchnię mniejszą od rzeczywiście posiadanej, jeżeli nie przewyższa ustawowej granicy. Ustawodawca zdecydował, że przywrócenie kościelnej osobie prawnej własności upaństwowionych nieruchomości następuje, jeżeli nie wydzielono z nich należnego proboszczowi gospodarstwa rolnego we wskazanych granicach. Pozostałe kwestie, podnoszone przez skarżącego, nie podlegają rozpoznaniu w tym postępowaniu. Ustawa nie została prawidłowo wykonana, doszło do naruszenia interesu prawnego kościelnej osoby prawnej, nie zostało wydzielone gospodarstwo rolne proboszcza przez uprawniony ustawowo podmiot w trybie postępowania administracyjnego. Należne gospodarstwo rolne, to takie, które powinno być określone zgodnie z art. 4 ust. 5 u.p.p.d.m.r. Nie miały także znaczenia dla oceny roszczenia zagadnienia odnoszące się do celu, na jaki przeznaczane być powinny dochody osiągnięte z gospodarowania nieruchomościami. Zarzut niewłaściwej wykładni art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. w związku z art. 1 ust. 1 i 2, art. 4 ust. 1-3 u.p.p.d.m.r. był nieuzasadniony.

Działania mające na celu odwrócenie skutków nieprawidłowego wykonania ustawy z 20 marca 1950 r. obejmują wskazane w art. 63 ust. 1 u.s.p.k.k. sposoby: przywrócenie kościelnym osobom prawnym własności nieruchomości wymienionych w art. 61 ust. 1 i 2 lub ich części, przyznanie odpowiedniej nieruchomości zamiennej, gdyby przywrócenie własności natrafiło na trudne do przewyciężenia przeszkody, przyznanie odszkodowania ustalonego według przepisów o wywłaszczaniu nieruchomości, w razie niemożności dokonania regulacji przewidzianych w pkt 1 i 2. Przepis ten określa materialnoprawną istotę regulacji. Wymienione sposoby stanowią jedno roszczenie regulacyjne, które może być zrealizowane przez zastosowanie tych sposobów w ustalonej kolejności.

Sąd dokonujący regulacji jest związany tymi sposobami. Zasadniczym sposobem, który powinien być rozważany w pierwszej kolejności, bo w pełni oddaje istotę regulacji, jest przywrócenie przejętych nieruchomości. Do takiego samego rezultatu powinno doprowadzić przyznane odszkodowanie, które będzie podstawą regulacji w sytuacji niemożności zastosowania sposobów poprzedzających je. Orzeczenie uwzględniające roszczenie regulacyjne ma konstytutywny charakter, wywiera skutek *ex nunc*, a zatem w chwili wydania go powinno dojść do wyrównania stanu majątkowego powódki. W art. 130 ust. 1 u.g.n. zostały określone kryteria ustalenia odszkodowania, które co do zasady powinno odpowiadać wartości wyłączonej nieruchomości albo wartości innego prawa rzeczowego. Należą do nich: stan nieruchomości, przeznaczenie i określenie jej wartości na dzień wydania decyzji o wyłączeniu, co odpowiada ogólnej regule, przewidzianej w art. 363 § 2 k.c. Zasady te mogą mieć zastosowanie do regulacyjnego postępowania przy uwzględnieniu istoty tego odszkodowania. Nie byłoby możliwe przywrócenie przejętej nieruchomości według jej przeznaczenia w chwili przejęcia. Odnosi się to także do odszkodowania, które powinno odpowiadać stanowi nieruchomości według chwili przejęcia, a przeznaczeniu i cenom stosownie do chwili ustalania odszkodowania. Zgodnie z § 52 ust. 1 rozp., przy określaniu wartości nieruchomości na potrzeby regulacji spraw majątkowych kościelnych osób prawnych i związków wyznaniowych mających uregulowane stosunki z państwem stosuje się odpowiednio przepisy art. 128 ust. 1 i 2 i art. 134 ust. 1 i 2 ustawy. W ustępie drugim doprecyzowano, że przy określaniu wartości nieruchomości dla ustalenia odszkodowania, o którym mowa w ust. 1, stan nieruchomości przyjmuje się z dnia utraty prawa własności przez kościelną osobę prawną, a ceny i przeznaczenie nieruchomości - z dnia ustalenia odszkodowania. Rozporządzenie zostało wydane na podstawie upoważnienia z art. 159 u.g.n. do określenia rodzajów metod i technik wyceny nieruchomości, sposobów określania wartości nieruchomości, wartości nakładów i szkód na nieruchomości oraz sposobu sporządzania, formy i treści operatu szacunkowego, uwzględniając: sposoby określania wartości nieruchomości przy zastosowaniu poszczególnych podejść, metod i technik wyceny; sposoby określania wartości nieruchomości dla różnych celów; sposoby określania wartości nieruchomości jako przedmiotu różnych praw;

sposoby określania wartości nieruchomości jako przedmiotu różnych praw; rodzaje nakładów na nieruchomości; dane, jakie powinien zawierać operat szacunkowy, oraz sposób potwierdzania jego aktualności; uwarunkowania określania wartości rynkowej nieruchomości w podejściu mieszanym.

Nie ma racji skarżący utrzymując, że postanowienie § 52 ust. 2 rozporządzenia w zakresie dotyczącym określenia przeznaczenia nieruchomości w dniu ustalania odszkodowania wykracza poza granice upoważnienia ustawowego. Nie można uznać, że skonkretyzowanie wymagań określania wartości nieruchomości w odniesieniu do różnych sytuacji i warunków było sprzeczne z potrzebami, dla których zostało wydane upoważnienie. Nie doszło do naruszenia właśnie dlatego, że odszkodowanie ma charakter regulacyjny i powinno być określone na poziome wartości nieruchomości, którą należało przywrócić. Trybunał Konstytucyjny dokonując oceny zgodności § 36 ust. 5 w związku z ust. 1 i 2 pkt 2 rozp. z upoważnieniem ustawowym wskazanym w art. 159 u.g.n. oraz z art. 92 ust. 1 i art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, wskazał w wyroku z dnia 19 maja 2009 r., K 47/07 (OTK-A 2009, nr 5, poz. 68), że zgodnie z art. 92 ust. 1 Konstytucji, upoważnienie zawarte w ustawie powinno określać organ właściwy do wydania rozporządzenia i zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz wytyczne dotyczące treści aktu. Wymagane jest szczegółowe określenie tego upoważnienia także pod względem przedmiotowym - zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz treściowym - wytyczne dotyczące treści aktu. Trybunał Konstytucyjny ocenił zakresy podmiotowy, przedmiotowy i treściowy upoważnienia zawartego w art. 159 u.g.n. jako zgodne z tymi wymaganiami. Nie stanowi ono przepisu blankietowego, czyli takiego, w odniesieniu do którego nie da się wskazać żadnych treści ustawowych, które pełniłyby rolę „wytycznych dotyczących treści aktu” (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 czerwca 2008 r., P 23/07, OTK ZU nr 5/A/2008, poz. 82). Odnosi się to również do odszkodowania przyznawanego w postępowaniu regulacyjnym. Kwestia sposobu ustalania wartości nieruchomości nie należała do wyłącznie ustawowo regulowanych. Określenie sposobu ustalenia wartości nieruchomości, dotyczące jej przeznaczenia z chwili dokonywania ustalenia, inaczej niż w sprawach odszkodowań wyłączeniowych było podyktowane swoistym charakterem

odszkodowania określonego w art. 63 pkt 3 u.s.p.k.k., w tym też znaczną odległością czasową od dnia pozbawienia powódki jej własności, odmienną istotą od odszkodowań dotyczących wywłaszczenia nieruchomości, jak też regulacją art. 134 ust. 4 u.g.n., przewidującą możliwość przyjęcia innej chwili dla określenia wartości wywłaszczonej nieruchomości. Nie ma podstaw do uznania, że poprzez takie uregulowanie doszło do naruszenia zasad sprawiedliwości społecznej wskazanej w art. 2 Konstytucji oraz równości każdego wobec prawa w art. 32 ust. 2 Konstytucji, z uwagi na różne sytuacje, które były podstawą ustalania rozmiaru odszkodowania.

Przewidziane w art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. roszczenie regulacyjne w przedmiocie przywrócenia jej upaństwowionych nieruchomości może obejmować sposoby tego przywrócenia wskazane w art. 63 ust. 1 u.s.p.k.k. Stanowi ono roszczenie cywilnoprawne o ukształtowanie prawa. Specyfika postępowania regulacyjnego polega na możliwości zastosowania jednego z tych sposobów albo nawet wszystkich. Sąd nie jest związany określeniem przez stronę powodową jednego z wymienionych sposobów, musi jednak zachować przewidzianą w art. 63 ust. 1 kolejność (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2012 r., V CSK 207/11, OSNC-ZD 2012, nr 3, poz. 69, z dnia 28 października 2015 r., II CSK 648/14, niepubl.) Związanie sądu, wskazane w art. 321 § 1 k.p.c., dotyczy natomiast zakresu przedmiotowego żądania, w odniesieniu do określenia przejętych przez Państwo nieruchomości, które zostały objęte wnioskiem skierowanym do Komisji Majątkowej. Nie było możliwości takiego rozszerzenia, skoro jest to jedno roszczenie ukształtowane w tym względzie wnioskiem złożonym do Komisji Majątkowej. Art. 4 ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r. o zmianie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 r., Nr 18, poz. 89), przewidujący uprawnienie kościelnych osób prawnych, których wnioski nie zostały rozpatrzone przez Komisję Majątkową, do wystąpienia do sądu z roszczeniem o przeprowadzenie postępowania regulacyjnego w całości lub części, nie przyznaje kościelnej osobie prawnej prawa do zgłaszania żądania odnoszącego się do innych jeszcze nieruchomości. Oznacza to, że strona powodowa nie może domagać się w postępowaniu sądowym przywrócenia innych nieruchomości niż objęte wnioskiem (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia

27 kwietnia 2012 r., V CSK 207/2011, OSNC-ZD 2012, nr 3, poz. 69, z dnia 20 października 2016 r., II CSK 794/15, OSNC 2017, nr 6, poz. 71). Niezgłoszenie przez kościelną osobę prawną w postępowaniu przed Komisją Majątkową żądania przyznania odsetek od sumy odszkodowania, nie stanowi przeszkody do zgłoszenia takiego żądania w pozwie inicjującym postępowanie sądowe, ponieważ poprzez takie żądanie nie dochodzi do rozszerzenia zakresu przedmiotowego roszczenia regulacyjnego. Odszkodowanie przyznane w tym postępowaniu ma charakter cywilnoprawny, a zatem kwestie wymagalności i skutki opóźnienia oceniane są według przepisów kodeksu cywilnego, niezależnie od odesłania zawartego w art. 63 pkt 3 u.s.p.k.k., także do art. 132 ust. 2 u.g.n. Zarzut niewłaściwego zastosowania art. 481 § 1 k.c. w związku z art. 63 ust. 1 pkt 3 u.s.p.k.k. i art. 4 ustawy zmieniającej z dnia 16 grudnia 2010 r. był bezzasadny.

Z tych względów Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. jako pozbawioną uzasadnionych podstaw. Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego wynika z zasady przewidzianej w art. 98 § 1 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.

jw